

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В
УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ХЕРСОНЩИНИ**

(1944р - ПОЧ. 1950-Х РОКІВ)

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 4 курсу 07-442
групи

Спеціальності 032 Історія та
археологія

Освітньо-професійної програми
«Історія та археологія»

Карпачов Артем Євгенійович

Керівник к.і.н. доцент Кузовова Н.М.

Рецензент к.і.н., Сидорович Є.С

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ХЕРСОНЩИНИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА(1944 - ПОЧ. .1950-Х РОКІВ)	4
РОЗДІЛ 2. ДЕМОГРАФІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ХЕРСОНЩИНИ(1944 – ПОЧ 1950-Х РОКІВ)	10
2.1. Вирішення демографічної кризи та браку робочої сили на Херсонщині за рахунок міграції населення з інших областей УРСР у 1949 р.....	10
2.2. Боротьба із злочинністю серед молоді у Херсонській області (друга половина 1940 – початок 1950 років 20-го століття).....	16
2.3. Проблеми відбудови міста Херсона, його промислового потенціалу та шляхи реалізації	21
ВИСНОВОК	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29
ДОДАТКИ	32
Додаток А.....	32

Вступ

Актуальність теми дослідження. На даний момент часу в український науковому полі та історіографії є великий обсяг наукових робіт, дисертацій, монографій та статей по темі дослідження виконаного мною, а саме Соціально-економічні та демографічні процеси в умовах повоєнної відбудови Херсонщини.

Але більшість із них, особливо великих фундаментальних праць та цілих збірників енциклопедій були написанні за радянських часів, особливо хотілося б звернути увагу на те що більшість використаних джерел у ході процесу вивчення та роботи над питанням були написанні в часи самого досліджуваного періоду та географічно прив'язані документи по темі.

Предметом дослідження Соціально-економічні та демографічні процеси в умовах повоєнної відбудови Херсонщини. їх динаміка та зміни і вплив на життя населення.

Об'єктом дослідження є політика радянського керівництва, як місцевого у Херсонській області, так і політика відбудови та плани реалізації союзного значення для Херсонської області, які б мали вплив на проходження і результатів за цей період таких процесів у 1944-1950хх років минулого століття: економічних, демографічних, соціальних, побутові умови населення.

Територіальні межі дослідження: територія сучасної Херсонської області, утвореної 30 березня 1944 року у складі УРСР.

Мета дослідження. Виходячи з актуальності та необхідності у вивченні обраної теми, мною комплексно аналізується повсякденне життя населення Херсонщини в умовах перших повоєнних десятиліть.

Щоб реконструювати побутові, господарські й соціально-економічні та демографічні процеси в умовах повоєнної відбудови Херсонщини ми визначили конкретні наукові завдання які потрібно вивчити в рамках даної теми:

- аналіз маловивчені архівні джерела з періоду який підлягає вивченню в рамках поставленої мети.

- дослідження та порівняння робіт написаних в радянській час для вивчення історіографії по темі дослідження.

- ознайомлення та опрацювання сучасних праць українського наукового кола по темі що вивчається.

- дослідити демографічні процеси на Херсонщини у рамках вивчення теми роботи.

- у процесі дослідження висвітлити тему злочинності у регіоні в післявоєнний період.

Практичне значення роботи полягає у тому, що матеріали даної роботи можуть бути використані при вивченні історії Другої Світової війни а саме першого вже повоєнного для Херсонщини та останнього воєнного року та більше дізнатися про подальше повоєнне десятиріччя в Україні, при підготовці конференцій, семінарів.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, які мають по два підрозділи; висновки після кожного розділу, висновку, списку використаних джерел та літератури й шести додатків.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ І ДжЕРЕЛА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ХЕРСОНЩИНИ ТА ДжЕРЕЛЬНА БАЗА (1944 - ПОЧ. 1950-Х РОКІВ)

Після отримання незалежності України, розпочалися політичні процеси що започаткувала пострадянський, тобто сучасний історіографічний період історії України. У рамках цих процесів відбувся перегляд історіографії радянських часів щодо концепцій вивчення та переосмислення події Другої світової війни та післявоєнної історії України, в тому числі історію Херсонщини того періоду.

А саме з 1944 року до кінця 1950-х років 20-го століття. Розширення питання проблематики дослідження пов'язаних з наслідками війни та процесів у подальші роки. Тенденції що є основними для періоду вивченого питання є пошук нових методологічних засад у дослідженні проблематики питань Другої Світової війни та повоєнного періоду відбудови. Базуючись на позиції україноцентризму сучасні дослідники детально намагаються проаналізувати воєнний період з точки зору інтересів українського народу. Шляхом дослідження визначити місце й роль нашого народу у важких військових, політичних та соціокультурних процесів того періоду[13].

Слід зазначити, що в середині 80-х років Ю. Кондуфор та В. Клоков сформулювали пошукові ідеї вітчизняних науковців щодо історії Великої Вітчизняної війни наступною тезою: «Історія нашої республіки в роки війни – це не просто історія воєнних дій і всього того, що їх супроводжувало, а передусім історія народу». Отже, це було початкове визначення необхідності дослідження подій війни в загальному контексті історії українського народу.

Значну роль у становленні методологічних пошуків відіграли праці М. В. Ковалю. Так, у своїй праці «Україна у Другій світовій війні (1939-1945 рр.): спроба сучасного концептуального бачення». У роботі вчений демонструє власний погляд на методологію дослідження цього питання і наполягає на зміні термінів [14].

Базуючись на власні спостереження, автор пропонує вдатися до переосмислення ролі особистості в історії, бо в історіографічній спадщині вона трактувалася як допоміжна частина взаємовідносин між партійними структурами та народами республік. У цій праці автор простежив головні тенденції явищ, що відіграли роль для українського народу, справедливо оцінив роль Руху Опору й діяльність ОУН та УПА, проаналізував самопожертву радянських людей на фронтах та в тилу та ефективність організації партійними комітетами патріотичних акцій.

В той же час, автор звертає нашу увагу на неспроможність керівництва радянської держави надати громадянам достойний рівень життя та виконання соціальних програм наприкінці війни. На думку автора, даний стан справ у державі призвів до загострення прихованих раніше конфліктів у суспільстві та взаємного відчуження людей. У 1992 р. вийшов збірник за редакцією С. Кульчицького «Сторінки історії України: ХХ століття».

Що включав в себе, серед інших статей, опубліковано й ті, що проливали світло на трагічні наслідки для цивільного населення, голод 1946-1947 рр. в Україні. Ще вийшли друком праці В. Барана та В. Литвина [3], що містяться дані про соціальні та економічні наслідки війни та їх подолання. Досить значним доробком сучасної історичної та історіографічної науки є праці В. В. Стецкевича. Знаний історик у ряді робіт, а саме монографій та публікацій аналізує і досліджує історіографічну спадщину по тематиці Другої Світової війни та ролі й місця України в цих історичних подіях.

Так, і у праці Т. С. Першиної розглядається питання становлення та формування номенклатури в Україні, досліджується здобутки та прорахунки адміністративної системи в цілому та здатність механізму партійного управління керувати економічними процесами регіонів в період повоєнної відбудови. Значною мірою монографія Т. В. Вронської присвячена аналізу побуту населення та життя України в містах у періоди війни та повоєнної відбудови. І. В. Рибак сучасний вітчизняний дослідник у своїх працях досліджує життя мешканців сільської місцевості. [11].

Торкаються його праці воєнного та повоєнного періодів. У своїй монографії «Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921-1991)», у розділі, що присвяченому воєнному періоду, звертає нашу увагу автор на жахливі умови життя сільського населення, незадовільний стан медичного обслуговування, недостатню кількість початкових навчальних закладів та недостача соціальної допомоги тим верствам населення, що потребували її найбільше.

Досліджуючи праці названого дослідника, маємо можливість спостерігати за моральним та психологічним станом населення. У результаті вивчення праць дослідника, чіткими та зрозумілими стають причини появи такої кількості безпритульних дітей – як одного з соціальних наслідків війни та періоду окупації. Хотілося б продовжити тему тим що тема мого дослідження дуже сильно переплітається з темою звільнення України у роки Другої Світової Війни в цілому але у зв'язку з тим як і вказувалося раніше то праці використані мною по більшості своїй мають радянське походження тому. Через це в тексті може бути часто використовуватись в якості цитування такий термін, як Велика Вітчизняна Війна, але у зв'язку з тим що як я більше звиклий до західної термінологічної бази щодо питання Другої Світової війни, а не до виключно до радянської термінології.

Закінчити думку щодо термінології з вивчаемого періоду тим, що, вивчаючи питання особисто мною був помічений цікавий факт – що термін Велика Вітчизняна Війна був в ходу лише у історичному науковому полі, знову нагадаю що зацензурованого комуністичною партією колишнього радянського союзу.

Тобто цей термін був спеціально введеним радянськими партійними членами і підпорядкованим їм Академії Наук СРСР придумати назву для бойових дій між СРСР та Німеччиною під владою нацистів (а якщо бути точнішим то влада в країні тоді перебувала у Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини очолювана А.Гітлером) [14].

Які у західному науковому полі та історіографії мають назву Друга Світова війна, і саме в ній з 1941 року з'являється Східноєвропейській театр бойових дій Другої Світової війни.(радянським фронтом антигітлерівської коаліції, до якої СРСР нагадаю приєднався лише після нападу нацисткою Німеччини на СРСР у черні 1941 року и через майже два роки після початку війни у Європі 1 вересня 1939 року).

Виходячи з фактів замічених в ході дослідження та ідеологічній підтекст та напрямок на створення часу героїчних боїв в обороні та гірких поразок 1941-року від німецької армії, та переможного маршу вже після Битви за Сталінград непереможної Червоної Армії країни рад та диктатури пролетаріату аж до Берліну.

Постійною задачею для радянських істориків які писали про ці роки, особливо про перші повоєнне десятиріччя було постійно тримати рот на замку с приводу архівних матеріалів та статистичних даних на основі звітів з місць з якими вони працювали в ході написання праці у науковому полі.

Бо проходячи через тотальну цензуру правлячої комуністичної парії СРСР данні у роботах науковців фільтрувалися та корегувалися в процесі перед перевірки до видачі у наукове поле радянського союзу та

країн союзників(хоча дуже нерідко це були тимчасові режими або якісь угруповання бойовиків які по факту були сателітами СРСР). [8].

І після видання цієї вже більше пропагандистської праці чим наукова історична література або монографія. Виходячи із вище сказаного радянське керівництво хотіло висвітлити свій імідж і активно цим займалося за допомогою наукового історичного поля використовуючи всі доступні елементи пропаганди та включаючи мас-медіа(особливо цікавим є той факт що радянські спецслужби як внутрішньої безпеки та зовнішнього спрямування, використовували в своїх цілях так і як саме радянське керівництво пропагандистку машину газет и радіомовлення в сторону заходу), тобто займалися пропагандою у радіо та мас-медіа сегменті західних країн.

В той же час повністю блокуючі навіть будь-які не політичного напрямку радіомовлення західних радіостанцій на території СРСР глушилося військовими радіостанціями, за наказом з найвищих ешелонів влади встановити так званий «Залізний завіс». Ну і перші повоєнні роки радянське керівництво через наведений спосіб пропагандисткої роботи показати що вони, вже не союзники Німеччини, з якою вона у вересні 1939 році була причетна до розділу Польщі і по факту початку Другої Світової війни.

Тобто спеціальне, цілеспрямований пропагандисткий вплив на змінну, умислу фальсифікацію фактів та подій, применшення ролі допомоги Союзників(в обличчі країн Великої Британії та США) та їх суцільних вклад в боротьбу проти країн Осі у Другій Світовій Війні.

Тому Великої Вітчизняної Війни кому як зручніше використовувати термінологію щодо питання та періоду в я кому відбувалося дослідження, бо тема виконаного дослідження є частинної більш великого кластеру як було сказано трохи вище Звільнення колишньої УРСР.

В тому числі, в течії цих суспільно-економічних, історико-географічних та суспільно-політичних процесів новоутвореної Херсонської області у 1944 року є - однією з найскладніших в історіографії вивчення історії України періоду Другої світової та перших повоєнних десятиліть.

Життя колишньої радянської республіки для дослідження в даний момент ця тема в контексті більш глобальної частини вітчизняного наукового поля по темі досліджуваного періоду повоєнної відбудова України. Тому вивчаючи тему дослідження а саме соціально-економічні та демографічні процеси в умовах повоєнної відбудови Херсонщини треба оглядатися на час їх написання, бо всі праці того часу писались під наглядом і цензурою комуністичної партії.

З огляду на це актуальність дослідження процесів перших повоєнних років на Херсонщини та Україні в цілому свіжим поглядом має велику актуальність, особливо якщо досліджуваний матеріал об'єктивно оцінювати та критично сприймати. А особливо об'єктивне вивчення соціальних, демографічних та інших процесів в той час у Херсонській області через суцільну цензуру яку накладала на всю інформацію в СРСР Комуністичної партії, коли через завищення ролі партії у ході війни та її перемозі, а особливо масив пропаганди у післявоєнні роки щодо ролі комуністичної партії у відбудові колишнього СРСР, по зразку наведених мною прикладів у роботі я також буду намагатися показати об'єктивну картину вивчених у ході дослідження процесів економічних, демографічних та інших у 1944-1950хх років минулого століття у Херсонській області.

Розділ 2

Демографічні та соціально-економічні процеси в умовах повоєнної Херсонщини

2.1. Вирішення демографічної кризи та браку робочої сили на Херсонщині за рахунок міграції населення з інших областей УРСР у 1949 р.

З метою реалізації урядових проектів у сільському господарстві з 1949 року колгоспи Херсонщини, регулярно поповнювались робочою силою прибулою з тих регіонів республіки де мав місце її надлишок. В контексті проведеного дослідження дане питання недостатньо висвітлене у просторі сучасної української історичної науки в цілому, та історіографії у тому числі.

За планом переселення повинно було відбуватися на добровільних засадах впродовж декількох років з північних та західних регіонів УРСР до Херсонщини.

Тематику кампанії переселення 1949 року висвітлювали у працях такі вчені як, І. Андрухів, І. Любінця [3], Т. Пронь [1-2], В. Гаврилова [4], Ю. Сороки [5].

Як причину керованої міграції до новоутвореної Херсонської області населення з інших областей можна назвати те, що радгоспи та колгоспи зазначеного регіону, виходячи з природних та кліматичних умов місцевості і наявності високопродуктивних земель, мали великий сільськогосподарський потенціал в рамках всесоюзного масштабу. Були в наявності умови для розвитку та виробництва цінних технічних культур, головним чином це була бавовна, вирощування зернових, розвитку садівництва та виноградарства, овочівництва та скотарства.

Особливо враховуючи, що у 1950 році почалося будівництво Каховської ГЕС та мережі меліораційних каналів, то додаткова робоча сила для реалізації нових будівництв і побудови додаткової інфраструктури була необхідна у зазначеному регіоні.

На реалізацію цих планів, радянське керівництво покладало великі сподівання виходячи з того, що трудова міграція до регіону зміцнить господарський, матеріальний та організаційний стан колгоспів та радгоспів; використовуючи багаті природні ресурси області для виробництва у промислових масштабах сільськогосподарської продукції для забезпечення продовольством населення та сировиною для харчової промисловості. [8, арк. 13].

Переселення мало у собі ще і приховану мету, а саме продовження політики знищення національного підпілля у західних областях УРСР. Відповідно до постанови №2285 від 12 серпня 1949 Херсонська область року повинна прийняти в радгоспи і колгоспи області 7224 родини переселенців [6, арк. 146]: з них в радгоспи - 524 родини і до колгоспів – 6700.

Необхідну для переселення кількість людей доставляли до Херсонщини з Сумської, Чернігівської, Станіславської, Рівненської, Чернівецької, Кам'янець-Подільської, Дрогобицької областей УРСР [7, арк. 1]. В Сиваському, Іванівському, Калінінському, Нижньосірогозькому районах влада разом із керівництвом станцій, доволі компетентно підготувались до прийому, розвантаженню прибуваючих ешелонів, перевезення переселенців та їх майна в колгоспи призначення.

В результаті добре проведеної організаційної роботи транспорту що був залучений до транспортування переселенців та їх майна до місць розселення у короткі терміни що не перевищували одного або двох діб.

Незважаючи на те, що деякі колгоспи в вищеназваних районах знаходяться на відстані 50-100 кілометрів від залізничних станцій прибуття, слід зазначити про не допущення розкрадання та крадіжок майна переселенців.

Хотілось би зазначити про те що більшість районів області (Каховський, Скадовський, Бериславський та інші) в цілому погано приймали в себе переселенців. Перевезення та охорона прибулих з майном була організована на низькому рівні, постійні затримки розвантаження ешелонів. Найбільш погана ситуація була з розвантаженням вагонів на залізничній станції Брилівка, що був перевалочним пунктом доставки переселенців до Цюрупинського, Скадовського та Новомаячанського районів.

Не була перевіреною вказана станція на готовність приймати таку кількість навантаження і обсяг робіт, не був розроблений план робіт на станції. Відсутність підготовки, що була необхідної для зазначеного об'єкту до прийому переселенців призвів до значного розладу у роботі не лише станції, але й процес розселення в районах був затриманий. Вже з надходженням перших ешелонів на станцію було неможливо їх обробити в зазначений час. Через те, що місцева влада Скадовського та Цюрупинського районів не організувала та не підтримувала зі станцією зв'язок була внесена плутанина під час прийому переселенців.

Ще через непередготовленість майданчиків для розвантаження потягів, було неможливим приймати нові що робило справу ще гіршою. Через вище сказану відсутність постійного зв'язку курівництва станції з місцевими органами влади були допущені несвоєчасні перевезення людей до радгоспів і колгоспів. Куди їх мали поселити та простої залізничного транспорту, що в умовах повоєнної відбудову не тільки області, та республіки в цілому мало неприпустимий характер.

В результаті названих чинників керівником станції Брилівка самовільно був виданий наказ щодо подачі потягів для розвантаження на станцію Новокиївка. Будівельні та лісоматеріали, що призначалися для облаштування переселенців на місці був розвантажений на вказаній станції і залишений без охорони. Вказані матеріали були розкраденні, а сам процес прибуття та облаштування прибулих був затриманий ще на два тижні. [9, арк. 108-109].

Становище було аналогічним також у Каховському, Новотроїцькому, Скадовському районах через недостатню мобілізацію ресурсів для виконання цього завдання. Задля уникнення вказаної проблеми простою залізничного транспорту було прийнято рішення про найм платних бригад працівників для розвантаження потягів, замість організації таких бригад з колгоспників та переселенців, в результаті чого державні кошти витрачались недоцільно.

Наприклад, у Голопристанському районі, коли приймали переселенців витрати на перевезення та розвантаження людей з майном коштував в середньому 15 карбованців за родину. При тому що розміщені вони були у колгоспах за 40-50 кілометрів від пристані «Гопри». Верхньорогачинський і Каховський райони отримували також переселенців у себе на пристанях, але при тому витратили на розвантаження переселенців та їх майна та перевезення виходило на родину відповідно 88 і 56 карбованців. Скадовський працював в умовах як і Іванівський район, але витратив на родину 657 карбованців замість 111. [9, арк. 110]. Виконками Чаплинського, Скадовського, Новотроїцького, Бериславського, Каховського, Великолепетиського районів не змогли забезпечити відповідну охорону майна переселенців та будматеріалів на станціях розвантаження і під час перевезення, через, що в результаті часто мали місця бути крадіжки та перепродаж майна прибулих поселенців.

Співробітники залізниць не були належним чином проінструктовані, як на рівні рядового складу так і керівного станцій, про те який порядок оформлення актів-накладних на оплату за здійснені перевезення переселенців та залізничних документів. В результаті цього ряд станцій затримували незаконно частину вантажів переселенців. Так стався випадок, коли начальник станції Високопілля вимагав від місцевого райвиконкому сплати рахунки за наданні послуги з перевезення переселенців і супутні роботи залізничного транспорту, через цей інцидент роботи були затриманні ще на 6 днів.

Важливою проблемою було те, що при виділенні коштів на транспортування прибулих поселенців від залізничних станцій до місць розселення у колгоспах та радгоспах не були враховані витрати що стосувались водного транспорту

В продовження теми, треба зазначити що в 1949 році водним транспортом мали переправити 1644 родини переселенців та їх вантажів, а саме:

1. Бериславський – 340 родин (2040 т вантажу),
2. Каховський район – 274 родини (1096 т вантажу),
3. Великолепетиський – 270 родин (1620 т вантажу),
4. Горностаївський – 285 родин (1710 т вантажу),
5. Верхньорогачинський – 220 родин (1320 т вантажу),
6. Голопристанський – 255 родин (1530 т вантажу).

За тарифами річкового судноплавства вартість перевезення родини складало 13 карбованців і 7 тон вантажу по 7.70 карбованців за тонну. Загальна сума що була витрачена на перевезення річковим транспортом складала 248 тисяч карбованців, слід нагадати що цієї суми, не було закладено у планах щодо переселення людей з інших областей до Херсонщини. [6, арк. 100]

Тобто, незважаючи на те, місцеві органи влади мали досвід прийому українців з польських територій у 1944-1945 роках, переселенська кампанія 1949 року засвідчила низьку готовність та здатність багатьох районів області до прийому великої кількості переселенців з інших областей.

Одними з головних проблем були відомча неузгодженість, не інформованість в повному обсязі працівників водного та залізничного транспорту, це призвело до наслідків – надто тривале розвантаження майна родин, що викликало невдоволення переселенців яке також впливало на досліджуваний процес.

Розселення переселенців у колгоспи, адаптація та вирішення їх соціально-побутових та житлових труднощів – це тема іншого дослідження.

2.2. Боротьба із злочинністю серед молоді у Херсонській області (друга половина 1940 – початок 1950 років 20-го століття).

У даному підрозділі буде розглянуто рівень злочинності, що утворився в повоєнні роки серед молоді на Херсонщині; був проведений комплексний аналіз на основі архівних матеріалів тих чинників, що призвели до утворення криміногенної ситуації серед молоді, розгляд процесу криміналізації у Херсонській області у 1944-1953 роках минулого століття.

Вивчення зміни у кримінальному середовищі, встановлення причин більшої кількості кримінальних злочинів та мотивації до їх скоєння. З утворенням незалежної української держави, народилась сучасна історична наука України, що не була зв'язана комуністичною ідеологією, яка за допомогою пропаганди та репресивного апарату замовчувала у своєму історичному полі питання років війни та повоєнного періоду що були незручні та підривали репутацію радянської держави.

Система тоталітаризму СРСР використовувала історичну науку, як ще один інструмент пропаганди довгий час «надиктовуючи» «правильну» історію, в якій за радянських часів такому явищу як злочинність місця не було.

Процес останніх років існування СРСР, що отримав назву «перебудови» та здобуття Україною незалежності було тим, що розв'язали руки українським історикам, дозволивши їм відкрито і об'єктивно вивчати теми що позначені грифом «цілком таємно». Такою темою є питання поширення злочинності на Херсонщині серед молоді в повоєнний час.

Закінчення війни приносило в українське суспільство зміни, нагальні проблеми, соціум переживав моральні та психологічні трансформації, що мали вплив на життя людей.

З приходом мирного часу населення сподівалося та очікувало змін у своєму житті – покращення матеріальних та побутових умов, праці та відпочинку.

Держава не змогла вчасно, тобто в короткий термін після війни підвищити рівень життя цивільного населення, що в подальшому мало за собою наслідок у вигляді криміналізації суспільства. Причини, що були основними для сприяння зростання рівня криміналу була фінансова та побутова невлаштованість, що штовхала людей на злочини. «Катастрофічно не вистачало найелементарніших речей – їжі, одягу, житла, ліків, - що для пересічної людини ставило передусім проблему виживання.

Такі загострено екстремальні умови, в яких опинився повоєнний соціум, часто провокували нівелювання, розмивання соціальних норм, послаблений контроль за їх виконанням...» – зазначають сучасні дослідники у колективній монографії за редакцією професора В.М. Даниленка, яка стосується досліджуваного питання[11, с. 158].

Починаючи з утворення Херсонської області у березні 1944 року на її території спостерігався стабільний процес збільшення злочинів та кримінального середовища. На Херсонщині ситуація з криміналом була така ж як і у республіці взагалі – від крадіжок та дрібного хуліганства до особливо тяжких злочинів.

В умовах повоєнних реалій набули масового характеру такі речі, як порушення трудової дисципліни на підприємствах Херсону, схожа ситуація була у сусідньому Миколаєві та багатьох великих містах УРСР.

Проявами трудової непокори були - неприбуття на роботу без поважних причин або самовільне залишення робочих місць в робочий час. Про те що дане явище стає проблемою, вперше заговорили на восьмій міській конференції комсомолу м. Херсону у 1944 році.

Під час доповіді секретар обкому комсомолу Юрковський констатував: «...відомо 382 випадки порушення трудової дисципліни..., серед тих, хто систематично не виходив на роботу та порушував трудову дисципліну багато молоді» [17, арк. 33].

Виходячи з даних отриманих з протоколу засідання комітету ВЛКСМ м. Херсона від 14 січня 1947 року маємо дані про 148 випадків дезертирства комсомольців з місць роботи. Із них 66 дезертирів – з заводу ім. Петровського, 19 – заводу ім. Комінтерну, 1 – моторемонтного заводу, 21 – морського порту та 41 особа із Суднобетонверфі [12, арк. 1-11, 27]. Це становило 8,51 % від кількості комсомольців на підприємствах Херсону (всього працювало 1738 осіб). У 1952 році кількість дезертирів становила 209 осіб [17, арк. 191.]

Такі соціальні процеси, звичайно, досить негативно впливали на процес відбудови промисловості краю, керівники промислових підприємств були вимушені ліквідувати проблеми, які утворилися в результаті полишення робітниками підприємств, іншим робітникам було необхідно працювати довше, не отримуючи за це відповідну матеріальну винагороду.

Ще одним проявом деструктивної суспільно-небезпечної поведінки молоді, було поширення розкрадання соціалістичного майна та майна громадян, хуліганства, вбивств з метою заволодіння чужим майном. Органи внутрішніх справ доповідали в ЦК партії про катастрофічне та небезпечне зростання девіантної поведінки серед молоді. Херсонщина не увійшла до списку областей, де злочинність набула великого розмаху, але і спокійною її назвати також не можна.

За даними з повідомлень від Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, відділу кримінального розшуку Міністерства державної безпеки УРСР - у першу повоєнну п'ятирічку з всіх тих, хто був притягнутий до кримінальної відповідальності більше 50% складала молодь, серед якої було чимало комсомольців.

В обласному центрі найбільш небезпечним були райони, де проживали робітники заводів та річкового порту й центр міста [7; 8; 14]. Наведемо приклади деяких злочинів, зафіксованих органами внутрішніх справ у Херсоні, в яких взяла участь молодь. «Значна частина злочинів, особливо хуліганства та крадіжок, вчиняється молодими робітниками, які проживають в гуртожитках» [2, арк. 3].

Восени 1946 року у місті Херсоні відповідними органами була затримана група дівчат у складі чотирьох осіб 1931- 1933 років народження, які 20 жовтня заволоділи майном громадянки Сепури, затриманні діяли за попередньою змовою та планом дій [9, арк. 149-150].

Як було зазначено раніше, у районах компактного проживання робітників рівень злочинності був, ніж у інших районах. Органами внутрішніх справ в цей період фіксувалися, окрім хуліганства та грабунків, ще були інциденти масових сутичок та бійок між робітничим класом різних підприємств. Населення УРСР знаходилось у складних матеріальних та побутових умовах, через це почастишали факти та випадки скоєння пограбувань особистого майна людей та майна державного.

Біля села Нова Збур'ївка Херсонської області 28 жовтня 1951 року, був знайдений мертвим учень другого класу Мусієнко І.П. Органами слідства було встановлено, що загиблий разом із учнем 7 класу Соколом А.О. здійснили викрадення запасних частин для трактора на території Збур'ївської МТС, віднесли награвоване в лісосмугу з метою розділу вкраденого.

Під час розподілу вкраденого між ними відбувся конфлікт в результаті якого Сокол вдарив по голові Мусієнка після чого останній помер [4, арк. 52-53]. На Високопільській міліцією у 1948 р. була ліквідована група грабіжників у складі 5 осіб учнів 6-9 класів Високопільської середньої школи.

В ході роботи слідство дізналося та встановило, що ця група злочинців за перші 4 місяці 1948 року пограбували декілька квартир та державних об'єктів. Ще одним способом збагачення серед неповнолітніх були кишенькові крадіжки. В основному цим займалися безпритульні діти поодинокі, або організовано.

Слідчими органами у 1953 році було затримано Шевченка А.М. що вів безпритульний спосіб життя. Хлопець зміг організувати навколо себе групу із восьми осіб, які займалися збагаченням шляхом крадіжки гаманців у громадському транспорті [5, арк. 96].

Підсумовуючи матеріал, що був вище наведений, є можливість виділити такі види злочинів серед молоді: хуліганства, розбій, зґвалтування, дезертирства та полишення робочих місць, крадіжки соціалістичного та особистого майна громадян.

Найбільш криміналізованими соціальними групами в зазначений період були робітники промислових підприємств та комсомольці.

До вчинення кримінальних дій молодь спонукали складні умови життя, спекуляції пільгами з боку керівників виробництва, незадовільний стан охорони праці. Ці факти, що були наведені, відображають, частину тих реалій, у яких існував житель радянського суспільства після війни.

Злочинність в той час набула такого масштабу що зараз важко уявити. Міліція кожного кварталу робила звіти, щодо стану злочинності в кожній області і республіці в цілому. Статистичні дані наведені в цих звітах дійсно шокуючі, бо за кожним стовпчиком цифр звітів стоять долі десятків, а то і сотень тисяч людей, яких влада перемолола каральною машиною не завжди дізнаючись суті справи.

2.3. Проблеми відбудови міста Херсона, його промислового потенціалу та шляхи реалізації

13 березня 1944 року для Херсону завершилась війна, але не труднощі. В день звільнення місто являло собою картину спустошення і руїни. Всі будови міста, включаючи житлові було розграбовані або спустошенні.

Те, що відступаючим окупантам не було можливості вивести було або знищено або приведу в непридатність, яким був Херсон після деокупації описав кореспондент «Правди» Борис Горбатов, який прибув до Херсона наступного дня після звільнення -

«Ми бачили міста зруйновані, знівечені і навіть начисто спалені німцями. Тепер ми побачили місто начисто обкрадений. У місті немає буквально жодного не розграбованого німцями громадського та приватного будинку. Жодного », - писав він «*посилання*».

Наступними після наступаючих далі червоноармійців до Херсону керівники міського комітету Комуністичною партії і Ради Депутатів трудящих, суднобудівного заводу, морського порту та інших підприємств.

На них було покладено декілька завдань, а саме організація політично-агітаційної роботи серед населення, збереження матеріально технічних цінностей, що були в наявності та налагодити постачання питної води та продовольства для населення міста, що залишилося.

Перша установа, яка відновила свою діяльність після звільнення міста був міськвиконком, склад котрого у серпні 1944 року затвердила сесія міської Ради трудящих депутатів. 21 квітня відбулося перше засідання бюро міськкому. 27 квітня - бюро новоствореного обкому Комуністичної партії. [18].

На перший план закономірно висувалося завдання найшвидшого відновлення та нарощування потужностей промисловості.

Як не парадоксально це не виглядало, але дивлячись на ситуацію зі станом міста дивно що вже в травні 1944 року в Херсоні діяли 7 партійних організацій, в яких були членами партії або кандидатами на вступ 234 особи. 27 квітня того ж 1944 р обком партії разом з виконкомом обласної Ради готували і обговорювали конкретний план заходів та дій по відновленню діяльності морського порту та судобетонверфь.

8 травня вирішували за крекінг-завод, 25 травня міськвиконком та бюро міськкому партії затвердили заходи, щодо відновлення першої черги паротурбінної електростанції і хлібозаводу. 26 травня вирішували долю консервного заводу та заводу машинобудування іменні Г.І Петровського. [19, с.94]

Матеріальну допомогу для відновлення міста та промисловості з інфраструктурою надавали з багатьох регіонів СРСР. Так, завод машинобудування ім. Г. І. Петровського отримував будівельні матеріали з Москви, в місто надходили арматура і трансформатори зі Свердловська, з Азербайджану - нафтопродукти; встановилися тісні виробничі зв'язки Херсона з Ленінградом.

Міський комітет комсомолу двічі проводив зльоти молодих стахановців і ударників промисловості, водного та залізничного транспорту. 52 робітника були нагороджені почесними грамотами міськкому партії і міськвиконкому.

При фінансовій та матеріальній підтримці держави вже наприкінці 1944 року в промисловості міста було освоєно капіталовкладень на суму 21 300 тисячі радянських карбованців. Відновлена робота 31 підприємства, в тому числі з них 5 республіканського підпорядкування, 8 Союзного масштабу та 18 системи промкооперації.

В кінці 1944 року консервна промисловість Херсону вже змогла виробити 4441 тисячу одиниць консервованої продукції, через міський елеватор пройшло на переробку 110 тисяч тон зернових, завод переробки риби переробив 561,4 тонни риби.

Піднятими з дна ріки та відремонтованими стали 71 судно власного ходу та 100 буксированих посудин загальним тоннажем 13012 тонн.

Виробничий план 1944 року промисловість Херсону виконала на 108,1 відсотків від запланованого. Продуктивність праці зросла на 11,5 відсотків, Підприємства Херсона виробили продукції на 9 мільйонів карбованців. У травні 1944 року був відновлений рух залізничного транспорту на лінії Херсон-Миколаїв, відновлено авіаційне сполучення у межах області між районами. Життя у місті поступово нагоджувалося, 29 квітня 1944 року вийшов перший після окупації номер газети «Наддніпрянська правда».

В цьому ж році були відновлені заняття в педагогічному та сільськогосподарському інститутах, 12 технікумах, 21 школи, два кінотеатри, три лікарні, три книгарні.

Через те, що Херсон був звільнений ще в березні 1944, а до завершення бойових дії ще більше року, то змучене окупацією населення зіткнулося з тим, що треба було, ще купувати облігації Державної позики у фонд оборони. Так за перші три місяці було зібрано суму 34 750 карбованців.

У Херсоні з великою радістю зустріли новину про те, що війна закінчилась. Так, на цю честь на заводі імені Комінтерну на соціалістичне змагання у 19 бригадах зібралось 1200 робітників. На консервному заводі на честь 8-го березня був оголошений стаханівський місячник на який організували 22 бригади, 245 осіб брали участь у соціалістичному змаганні.

До річниці визволення міста морський та річковий порти були відремонтовані та поверненні в експлуатацію, річкові судна знову почали переправляти зернові водним транспортом. За 1945 рік випуск продукції консервного заводу досяг понад 8 мільйонів умовних банок товару, але в цілому рівень випуску промислових товарів на кінець року досяг лише 22.3 відсотка від довоєнного рівня. [19].

На виконання плану робіт запланованих для виконання в ході проведення четвертого п'ятирічного плану 1946-1950 років. Покладались великі надії на відновлення народного господарства та подальшого розвитку впродовж одного п'ятирічного плану.

З приводу цього, в Херсоні відбувався пленуми районних та міського партійних комітетів для обговорення завдань поставлених новим планом та задля розробки конкретних планів реалізації та програм дії для його реалізації. Була розгорнута активна політична робота з народними масами, роботу щодо роз'яснення завдань плану виконували 287 лекторів і більш 10 тисяч агітаторів серед людей.

Новий план економічного розвитку мав в собі доволі амбітні цілі для виконання, а саме в короткий термін не просто відновити промисловий потенціал випуску продукції на довоєнний рівень, але й досягти подальшого зростання виробництв та ефективності праці, підвищити рівень розвитку охорони здоров'я та соціального забезпечення населення, відновити та розширити мережу закладів середньої та вищої освіти, культурних устав та комунальної інфраструктури.

Інженерно-технічні кола Ленінграда взяли шефство над частиною підприємств Херсону, надаючи допомогу в налагодженому запуску відновлених підприємств, пусках машин і устаткування з підготовкою операторів для роботи.

Особливо сильно це відбувалося на суднобудівному, судноремонтному та консервному заводах. Це був яскравий приклад ідеологічних засад, ще ленінської політики пролетарського інтернаціоналізму для ідеологічного об'єднання людей.

Це стимулювало трудове піднесення херсонців у масовому масштабі, активізацію всього суспільного та політичного життя міста і в результаті були досягнуті значні результати [20].

До річниці жовтневої революції у 1947 році 14 підприємств міста виконали річний план, тобто на два місяці раніше. В цьому ж році чисельність робітників на підприємствах міста досягла 13 тисяч осіб, в наступному 1948 році вже стало 16,4 тисяч людей.

За допомогою стимулюючих соціалістичних змагань та роботи пропагандисткої машини лобіювались заклики до виконання п'ятирічки за 4 року, спрямовано це було на промислові підприємства, колгоспи, радгоспи та великі соціалістичні будівництва великих промислових підприємств та інфраструктури.

Так робітники консервного заводу імені 8-го Березня зобов'язалися довести виробництво умовної продукції до цифри в 50 мільйонів одиниць. Своє зобов'язання, вони дотримали, як і колектив заводу імені Петровського, у 1950 році досягнувши рівня виробництва локомотивів для сільського господарства в 5 разів вище ніж у довоєнному 1940 році.

В цілому, агітаційна робота з робочими масами виконуючи мету, досягти більших об'ємів видобутку природних копалин та випуску промислової продукції за менший термін, а ніж було закладено у рамках державної директиви, яку кожен п'ятирічку видає Держплан СРСР на кількість товарів та копалин, що необхідно добути або випустити була доволі ефективною.

Використовуючи, ідеологічно підкріплені, соціалістичні змагання з лозунгами до виконня плану п'ятирічки за 4 року, роботі пропагандисткої машини, репресивного апарату і контролі над пресою, що видається друком та радіо стимулювали до більш інтенсивної праці робітників та селян, особливо, це стосувалося робітників промисловості, колгоспів, радгоспів та видобутку природних копалин, бо їх робота, має велику роль для росту економіки та життя населення за рахунок великої кількості випущеної продукції [21].

У Херсоні, четвертий п'ятирічний план промислові можливості міста, виконали за 4 роки та три місяці. В рамках цього плану, завдяки чіткому керівництву багатьом промисловим підприємствам вдалося не тільки підвищити промислові потужності міста досягнувши довоєнного рівня в рамках державного плану а навіть значно його перевищивши.

Суднобудівний завод імені Комінтерну став великим центром свого сегменту промисловості випускаючи пасажирські теплоходи та річкові трамваї. За розробку та реалізацію з впровадженням нових типів річкових суден, начальник конструкторського бюро В.Ф. Терек у березні 1950 року був нагороджений званням лауреата Державної премії СРСР.

За період з 1946 року по 1950-ті роки в місті були побудовані та введені в експлуатацію нові підприємства та промислові об'єкти. Механоскладальний та пресовий цехи заводу імені Петровського, новий котел паротурбінної електростанції збільшивши потужності, якої та друга черга заводу склотари.

ВИСНОВКИ

Ознайомлення та опрацювання сучасних праць українського наукового кола по темі що вивчається. Після отримання незалежності України, розпочалися політичні процеси що започаткувала пострадянський, тобто сучасний історіографічний період історії України. У рамках цих процесів відбувся перегляд історіографії радянських часів щодо концепцій вивчення та переосмислення події Другої світової війни та післявоєнної історії України, в тому числі історію Херсонщини того періоду.

А саме з 1944 року до кінця 1950-х років 20-го століття. Розширення питання проблематики дослідження пов'язаних з наслідками війни та процесів у подальші роки. Тенденції що є основними для періоду вивченого питання є пошук нових методологічних засад у дослідженні проблематики питань Другої Світової війни та повоєнного періоду відбудови. Повоєнна Україна у багатьох важливих відношеннях виявилася дуже відмінною від тієї, якою була раніше.

Тому було провести дослідження демографічних процесів на Херсонщині у рамках вивчення теми роботи. З метою реалізації урядових проектів у сільському господарстві з 1949 року колгоспи Херсонщини, регулярно поповнювались робочою силою прибулою з тих регіонів республіки де мав місце її надлишок. В контексті проведеного дослідження дане питання недостатньо висвітлене у просторі сучасної української історичної науки в цілому, та історіографії у тому числі.

У процесі дослідження висвітлити тему злочинності у регіоні в післявоєнний період. Вивчення зміни у кримінальному середовищі, встановлення причин більшої кількості кримінальних злочинів та мотивації до їх скоєння.

У ході виконання завдання було розглянуто рівень злочинності, що утворився в повоєнні роки серед молоді на Херсонщині; був проведений комплексний аналіз на основі архівних матеріалів тих чинників, що призвели до утворення криміногенної ситуації серед молоді, розгляд процесу криміналізації у Херсонській області у 1944-1953 роках минулого століття.

Величезних збитків від воєнних дій та окупації було завдано господарству республіки - крім пограбованих і виведених з ладу тисяч промислових підприємств, було вщент розорено сільське господарство. Руїнувань та занепадів зазнали міста і села України. До цих змін прагнули пристосуватися як українське суспільство, так і радянський режим, отож, кроки, спрямовані на це пристосування, становлять головну тему повоєнної історії України.

У містах люди змушені були жити у землянках, підвалах, зруйнованих будинках тощо. Перетворено на руїни багато лікарень і шкіл, палаців культур і Вузів. Люди не мали необхідної їжі, одягу, взуття, білизни. Здавалось, за таких умов відродження господарства - справа багатьох десятиліть, протягом яких СРСР втратить статус великої держави. Але народ був сповнений рішучості якнайшвидше відродити країну.

На Україні промислове виробництво у 1945 складало лише 26% рівня 1940 р. І слід було чекати, що влада почне відбудовувати своє господарство із складань нового четвертого п'ятирічного плану (1946-1950). І знову цей план будувався на характерній особливості тоталітарної системи: можливості розпоряджатися ресурсами без огляду на бажання й потреби людей.

Звідси і його приголомшуючі вимоги: він закликав відбудувати розорені регіони, підняти промисловість та сільське господарство на довоєнний період і навіть перевершити його, і все це менш ніж за 5 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голиш Г. М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941-1945 рр. / Г. М. Голиш. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2005. – 324 с.; його ж. Становище неповнолітніх громадян України в період німецько-радянської війни 1941-1945 рр. : автореф. дис... канд. іст. наук. – Черкаси, 2005. – 20 с.
2. Андрухів І. О. Боротьба органів радянської влади проти збройних формувань ОУН та УПА на теренах Станіславської (Івано-Франківської) області в 40-50-х роках ХХ ст.
3. Баран В. К. Україна: новітня історія 1945-1991 рр. / В. К. Баран. – Львів, 2003. – 670 с.;
4. Литвин В. М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1946-1955) / В. М. Литвин. – К., 2004. – 239 с
5. Коваль М. В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війні 1939-1945 рр.: Спроба сучасного концептуального бачення / М. В. Коваль. – К., 1994. – 58 с
6. Кондуфор Ю. Ю. Деякі питання методології і завдання дослідження періоду Великої Вітчизняної війни / Ю. Ю. Кондуфор, В. І. Клоков // Вісник АН УРСР. – 1985. – № 5. – С. 14.
7. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко: У 3-х частинах. – Ч. 3. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 336 с

8. Пронь Т. М. Спецколонізація і спецпереселенці українського степу в 30-40-х роках ХХ ст.: [в т. ч. на Херсонщині] /Тетяна Михайлівна Пронь // Південний архів. Історичні науки. – Херсон, 2006. – Вип. ХХІІ. – С. 274–280. Наукові праці. Історія 117
9. Пронь Т. М. Утворення Херсонської області – початок нового етапу в історії заселення Південного регіону України (1944- 1959 рр.) / Тетяна Михайлівна Пронь. – Південний архів. Історичні науки. – Херсон, 2003. – Вип.ХІІ. – С. 250–257.
- 10.Рибак І. В. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921-1991 рр.) : [наукове видання] / І. В. Рибак. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. – 304 с.
- 11.Сорока Ю. Політичні й економічні чинники міграційних процесів у Західних областях УРСР в 1944-1950-х роках / Юрій Сорока // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченко : Історія . – 12/2007 . – N91/93. – С. 60–63.
- 12.Полонська-Васшенко Н. Історія України. - К, 1995. - Т. 1-2.
- 13.Костюк Г. Сталінізм в Україні (генеза і наслідки). - К, 1995.
- 14.Історія міст і сел УРСР : в 26 т. Херсонська область / редкол. т. : О. Є. Касьяненко та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН України, 1972. – 688 с.
- 15.Сусоров, В. Д. Херсонщина в период Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) : моногр. / В. Д. Сусоров. – Херсон : Айлант, 2010. – 724 с. : ил. 49.Хміль І. Історіографія історії Української РСР. / І. Хміль. — Київ, 1986. – 557 с
- 16.Іванов Д. А., 2011 «Історія» Наукові праці. Випуск 134. Том 147
- 17.Погорєлов А. А. ПРИЙОМ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО ХЕРСОНЩИНИ У 1949 Р. Погорєлов А. А., 2014

18. Кондуфор Ю. Ю. Деякі питання методології і завдання дослідження періоду Великої Вітчизняної війни / Ю. Ю. Кондуфор, В. І. Клоков // Вісник АН УРСР. – 1985. – № 5. – С. 14.
19. Баран В. К. Україна: новітня історія 1945-1991 рр. / В. К. Баран. – Львів, 2003. – 670 с.; Литвин В. М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1946-1955) / В. М. Литвин. – К., 2004. – 239 с.
20. Замлинська О. В. Культурне життя в Україні у 1943-1953 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. / О. В. Замлинська. – К., 1995. – 19 с.; Красножон Н. Г. Загальноосвітні школи України у контексті суспільно-політичного життя (1943-1955 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. / Н. Г. Красножон. – К., 2001. – 20 с. 17. Безнин М. А. Социальный протест колхозного крестьянства (вторая половина 1940-х – 1960 гг.) / М. А. Безнин, Т. М. Димони // Отечественная история. – 1999. – № 3. – С. 81–99; Зубкова Е. Послевоенное Советское общество: политика и повседневность 1945-1953 / Е. Зубкова. – М., 1999. – 229 с.
21. Богатирчук К. О. Повсякденне життя дітей і підлітків шкільного віку в Українській РСР (друга половина 60-х – перша половина 80-х рр. XX ст.). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 332 с.
22. Анпілогова Т. Ю. Піонерський табірний рух як форма політико-ідеологічного та виховного впливу на радянську молодь (на матеріалах Донбасу). Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2009. № 21 (184). С. 4–8.
23. Державний архів Одеської області у м. Одеса (ДАОО) Ф.11. Оп. 13. Спр. 704. 46 арк.